

Наталія ТКАЧУК

СУБОРДИНОВАНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ КАПІТАЛУ БАНКІВ

Розкрито економічну сутність субординованих зобов'язань, які банки залучають з метою поповнення капіталу. Досліджено характеристики інструментів гібридного капіталу та можливості їх використання з метою управління рівнем капіталу та структурою балансу банку. Розглянуто вимоги щодо залучення коштів на умовах субординованого боргу відповідно до вітчизняного законодавства.

Збільшення обсягів банківського капіталу є одним із стратегічних завдань розвитку та функціонування банківської системи України. Проблема нарощення обсягів капіталізації банків відповідно до зростання економічного потенціалу держави завжди була і залишається актуальною для ринкової економіки. Не є винятком у цьому питанні й банківська система України, основні цілі розвитку якої сьогодні визначаються пріоритетними завданнями євроінтеграційних і глобалізаційних процесів, з якими тісно пов'язані значні зміни в економіці країни, фінансовим підґрунтям котрих є економічна безпека банківської системи.

За таких обставин особливої актуальності набуває питання пошуку ефективних джерел нарощення власного капіталу банками (за рахунок традиційних: реінвестування прибутку, додаткова емісія акцій; і нетрадиційних джерел: залучення субординованого боргу, сек'юритизації активів), що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Проблемам формування власного банківського капіталу присвячені праці таких іноземних вчених, як: Е. Гілла, П. С. Роуза, Д. Сінкі, Р. Коттера, Е. Ріда та інших. Але їхні результати досліджень не завжди мож-

на реально використовувати в діяльності вітчизняних банків через невідповідність умов функціонування кредитних установ.

В нашій країні питаннями капіталізації банків та пошуку шляхів збільшення банківського капіталу займалися такі вчені, як: М. Алексеєнко, О. Васюренко, О. Вожжов, Р. Гриценко, О. Дзюблюк, А. Мороз, Р. Тиркало, М. Савлук, Н. Слав'янська та інші. В їхніх працях достатньо повно проаналізовано проблеми формування та поповнення капітальної бази вітчизняних банків, проте залишаються недостатньо дослідженими питання залучення та використання субординованого боргу з метою нарощення обсягів балансового капіталу.

Метою статті є визначення економічної сутності субординованих зобов'язань, їх ролі та значення в банківській діяльності як додаткового джерела поповнення власного капіталу банку.

За умов обмеженості можливостей збільшення власного капіталу за рахунок акціонерів постає необхідність випуску інноваційних інструментів залучення банківського капіталу, наприклад, випуски субординованих боргових зобов'язань. Залучення капіталу банками на умовах субординованого

боргу є новим способом для вітчизняного банківського сектору поповнення капітальної бази, який став можливим з прийняттям Закону України “Про банки і банківську діяльність” в 2000 р. та із затвердженням Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні № 368 у 2001 р.

Варто зазначити, що інноваційні інструменти, які поєднують в собі особливості боргу й акціонерного капіталу, випускалися банками Європи вже наприкінці ХХ ст. Фінансовий ринок для таких інструментів швидко зростає як за обсягами, так і за різноманітністю інструментів, кількість яких збільшилась через особливості місцевих ринків і відмінності в національному податковому законодавстві. Вартість залученого боргового капіталу, як правило, є нижчою, ніж акціонерного, що позитивно впливає на загальну вартість капіталу банку. За допомогою цих фінансових інструментів можна максимально збільшити розмір капіталу банку без зміни структури власників банку. Тому, такі гібридні інструменти розроблялися банківськими установами саме для ефективного залучення коштів новим, більш прийнятним для регуляторних цілей способом, ніж це здійснювалося за допомогою нарощення акціонерного капіталу. Нагадаємо, що загальноприйнятим у світовій практиці є визначення поняття фінансового інструмента як контракту, що одночасно приводить до виникнення (або збільшення) фінансового активу одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого [1].

Як відомо, регулятивний капітал складається з основного капіталу (капітал 1-го рівня) і додаткового капіталу (капітал 2-го рівня). У 1995 р. Базельський комітет представив концепцію капіталу 3-го рівня, що дозволяє банкам, за умови схвалення національними органами регулювання та нагляду, розв'язувати проблеми ринкових ризиків, у тому числі за рахунок випуску короткостро-

кового субординованого боргу (рис. 1). Таким чином, капітал 3-го рівня банки можуть залучати тільки для покриття ринкового ризику й використовувати для дотримання мінімальних вимог достатності власного капіталу. 27 жовтня 1998 р. Базельський комітет із банківського нагляду звернув увагу, що за минулі роки деякі банки з метою створення регулятивного капіталу 1-го рівня випустили низку інноваційних інструментів, як, наприклад, інструменти, підвищення ціни яких можливе тільки після визначеного терміну (*instrument with step-ups*), які є досить ефективними і можуть бути деноміновані в іноземній валюті, якщо це необхідно. Основними причинами популярності використання банками інструментів гібридного капіталу з метою управління рівнем капіталу та структурою балансу банку є: простота й оперативність їх емісії; можливість врахування їх як у власному капіталі, так і в зобов'язаннях банку; переваги в оподаткуванні – можливість зменшити дохід банку, який підлягає оподаткуванню, на розмір коштів, спрямованих в інструменти гібридного капіталу; відсутність загрози зміни існуючих власників банківської установи [2].

Зауважимо, що в тому ж 1998 р. Базельський комітет видав рекомендації (Сіднейський прес-реліз), які встановлювали умови для того, щоб ці інструменти вважались інструментами відповідної якості для їхньої кваліфікації на найвищому рівні регулятивного капіталу банку (1-му рівні), накладаючи водночас обмеження на їхнє включення у цей рівень. Згідно з цими рекомендаціями інструменти гібридного капіталу 1-го рівня (*Hybrid Tier 1*) повинні мати такі основні характеристики [3]:

- випущені та повністю сплачені;
- не передбачають накопичення дивідендів;
- здатні до поглинання витрат банку;
- молодші (підпорядковані) щодо заборгованості за депозитами, основними

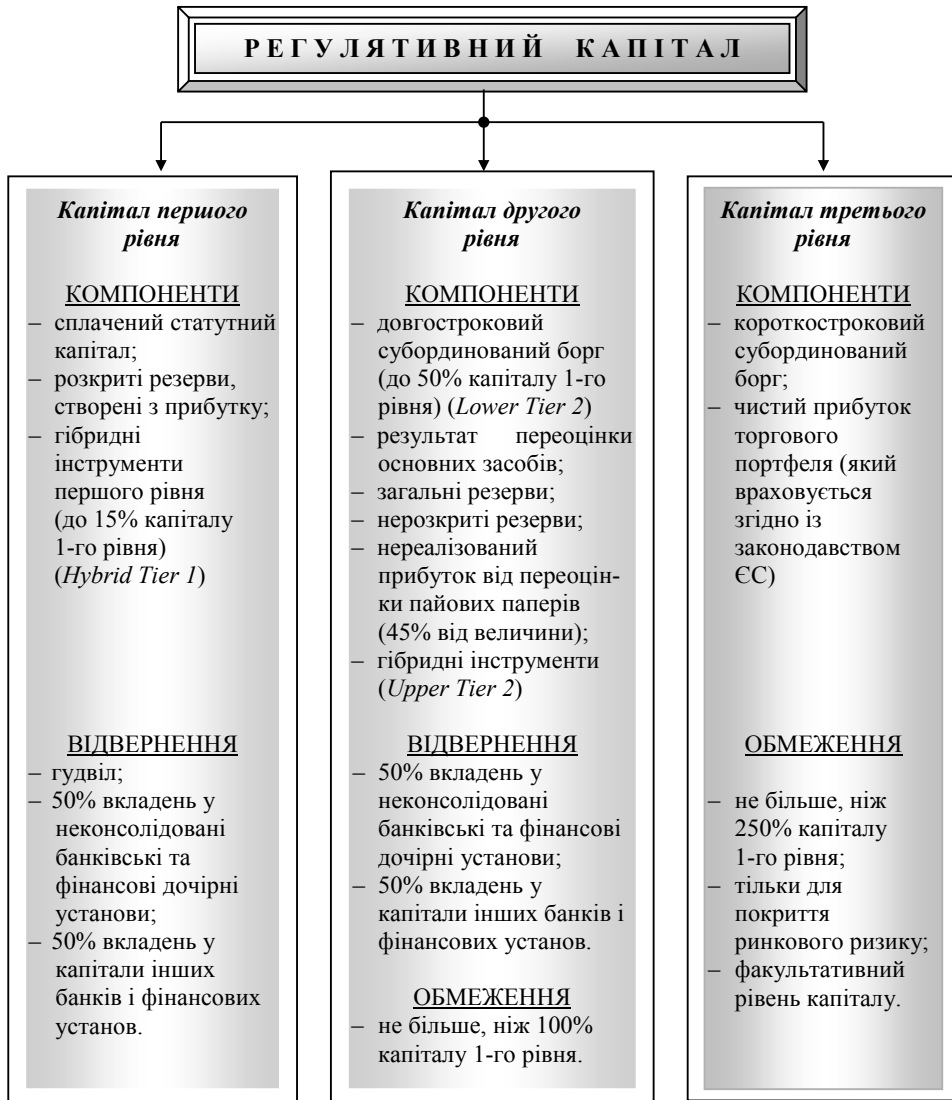

Рис. 1. Склад регулятивного капіталу банку згідно з положеннями Базеля II [4, 17]

- кредиторами та субординованою заборгованістю банку;
- не мають забезпечення чи не покриті гарантією емітента або пов'язаної з ним особи;
 - безстрокові;
 - можуть бути викуплені емітентом лише після, як мінімум, п'яти років та з дозволу органу нагляду і за умови заміщення

- їх аналогічним чи кращим за якісними показниками капіталом, якщо орган нагляду визначає, що банк має капітал більше або відповідний до його ризиків;
- допускають підвищення періоду, після якого можливий викуп власних акцій до 10 років, що встановлюється національним регулятором на власний розсуд.

Отже, інструменти гібридного капіталу 1-го рівня (Hybrid Tier 1) мають обмеження у розмірі 15% капіталу 1-го рівня, за винятком вартості гудвілу. Для визначення допустимого обсягу цих інструментів суму не інноваційного капіталу 1-го рівня необхідно помножити на 17,65% (тобто $15/85=17,65$); що стосується капіталу 2-го рівня, то частка коштів, залучених до капіталу з використанням інструментів капіталу верхнього 2-го рівня (Upper Tier 2), може бути не більшою частки капіталу нижнього 2-го рівня (Lower Tier 2), тобто довгострокового субординованого боргу. До компонентів капіталу 1-го та 2-го рівнів належать гібридні цінні папери.

Враховуючи Базельські вимоги, від банків вимагається суворе дотримання нормативних значень коефіцієнтів достатності капіталу 1-го рівня і загального обсягу регулятивного капіталу, які є жорсткими лімітами, що заборонено порушувати, але допускається перевищення інших коефіцієнтів. Відтак “надлишки” регулятивного капіталу банку будь-якого рівня включаються до наступного його рівня. Наприклад, гібридний капітал 1-го рівня понад 15% ліміту вважається капіталом верхнього 2-го рівня; у свою чергу, власний капітал нижнього 2-го рівня понад 50% ліміту є, по суті, субординованим боргом [5]. Збільшення власного капіталу 1-го і 2-го рівнів за рахунок інструментів гібридного капіталу покращує нормативні показники банків та дозволяє їм нарощувати активи. Крім того, банки можуть залучати і так званий капітал 3-го рівня, заснований на короткострокових субординованих запозиченнях, який за певних умов може використовуватися для дотримання мінімальних вимог до достатності капіталу.

Базельською угодою про міжнародні стандарти капіталу передбачено випуск банківськими установами довгострокових цінних паперів (боргових зобов'язань) з метою збільшення власного капіталу. Такі

зобов'язання банків мають субординований характер (тобто характер підпорядкованих), або зобов'язань другої черги. Відповідно до Інструкції № 368, яка враховує Базельські вимоги, “субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти (складові елементи капіталу), які не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів” [6]. Відтак, субординований борг – це борг, який виникає в банку в разі залучення коштів інвестора з метою включення їх до капіталу згідно з вищезгаданою Інструкцією НБУ.

Наведемо основні положення та вимоги щодо залучення коштів на умовах субординованого боргу відповідно до вітчизняних законодавчих документів. Банки, строк діяльності яких становить не менше одного року, з метою підвищення рівня капіталізації можуть залучати незабезпечені кошти юридичних і фізичних осіб як резидентів, так і нерезидентів у грошовій формі як у національній, так і в іноземній вільно конвертованій валюті на умовах субординованого боргу з подальшим урахуванням цих коштів до капіталу банку 2-го рівня після отримання відповідного дозволу НБУ та в разі їх відповідності таким критеріям [6]:

- є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- не можуть бути погашеними за ініціативи власника;
- можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги щодо припинення торговельних операцій;
- дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє банку здійснити такі виплати.

Залучення коштів на умовах субординованого боргу з метою їх врахування до додаткового капіталу у вигляді позик, кредитів,

деPOSITИВ юридичних осіб може здійснюватися як шляхом укладення прямих договорів між банком-боржником та інвестором, так і шляхом випуску банком-боржником облігацій (про що укладається договір) з урахуванням особливих умов випуску та погашення таких облігацій. Не допускається заміна облігацій на прямі договори або, навпаки, впродовж періоду дії угоди про залучення коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку. При цьому мінімальна сума залучених коштів на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій повинна становити 100 тис. грн., а загальний розмір субординованого капіталу банку не повинен перевищувати 50% розміру основного капіталу. Банкам дозволено залучати кошти на умовах субординованого боргу в іноземній валюті, якщо вони отримали дозвіл від НБУ на здійснення операцій з валютними цінностями в частині залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України чи міжнародних ринках [6]. Зауважимо, що з метою забезпечення стабільної діяльності банків Національний банк України вніс певні зміни й дозволив банками до 01.01.2012 р. формувати додатковий капітал у розмірі 100% за рахунок залучених коштів на умовах субординованого боргу. Такі кошти повинні включатися до капіталу банку в повному обсязі без урахування обмежень, встановлених для додаткового капіталу, тобто до 1.01.2012 р. субординований борг включається в капітал банку без щорічного його зменшення на 20% від його первинної вартості [7]. На період до 01.01.2011 р. дозволено банкам враховувати до розрахунку регулятивного капіталу субординований борг, наданий в іноземній валюті, за курсом на звітну дату, а тим банкам, які вже залучили кошти на умовах субординованого боргу, за згодою сторін укладати додаткові договори щодо продовження терміну їх дії [7].

Для отримання дозволу на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банк-боржник має у 10-денний термін після укладання угоди з інвестором подати до відповідного територіального управління НБУ такі документи [6; 8]:

- клопотання банку про отримання дозволу;
- письмове підтвердження про те, що інвестор і пов'язані з ним особи не мають майнових зобов'язань перед банком-боржником на дату укладання угоди;
- засвідчену в установленому порядку копію угоди про залучення коштів на умовах субординованого боргу (в разі залучення коштів шляхом укладання прямих договорів);
- засвідчену в установленому порядку копію договору в разі залучення коштів шляхом випуску облігацій;
- копію рішення банку про випуск та умови випуску облігацій із зазначенням їх номіналу та загальної кількості;
- документальне підтвердження про отримання інвестором нормативів капіталу і ліквідності протягом трьох останніх місяців;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію інвестора, засвідчену в установленому порядку та ін.

Кошти на умовах субординованого боргу залучаються на визначений строк, але не менше, ніж на п'ять років. В угоді передбачають строки поступового повернення банком коштів, залучених на умовах субординованого боргу, залежно від їх обсягів. Дострокове погашення субординованого боргу може відбуватися за ініціативою банку-боржника та за згодою інвестора за умови отримання на це відповідного дозволу НБУ. Процентна ставка за субординованим боргом у національній та іноземній валюті не може перевищувати протягом усього терміну дії угоди максимальної ставки залучення субординованих коштів, як

встановлюється рішенням Правління НБУ з огляду на економічні умови на ринку банківських послуг та приймається банком на дату укладання угоди (у разі залучення коштів шляхом укладання прямих договорів) або на дату випуску облігацій (в разі залучення коштів шляхом випуску облігацій). Варто зауважити, що сьогодні відповідно до Постанови Правління НБУ № 39 від 05.02.2009 р. тимчасово на період до 01.01.2011 р. НБУ встановлено максимальне значення процентної ставки за залученими коштами на умовах субординованого боргу в іноземній валюті не вище ставки LIBOR (на відповідну дату) за дванадцятимісячними міжбанківськими депозитами плюс 12% річних [9].

Нарахування процентів за субординованим боргом здійснюється щомісяця згідно з правилами бухгалтерського обліку процентних і комісійних доходів та витрат банку. Варто наголосити, що не допускається авансова сплата процентів за залученими коштами на умовах субординованого боргу й капіталізація таких процентів. Крім того, в угоді може передбачатися можливість призупинення сплати процентів за субординованим боргом за ініціативою банку-боржника або за вимогою НБУ до банку-боржника в разі погіршення його фінансового стану, перевищення негативно класифікованих активів 10% загальних активів банку, відсутності позитивного фінансового результату за відповідний період (квартал).

Стосовно вимог до випуску облігацій слід сказати, що облігації мають випускатися в бездокументарній формі, бути іменними, строковими, процентними та з обмеженим колом обігу (розміщення шляхом закритого продажу). Такі облігації не можуть бути дисконтними, а володіння ними не дає права на участь в управлінні банком.

У разі надання дозволу вкладені чи залучені на умовах субординованого боргу кошти обліковуються так [6; 8]:

- банком-інвестором за балансовими рахунками 1516 “Довгострокові депозити, які розміщені на умовах субординованого боргу”, 1524/2 “Довгострокові кредити, які надані на умовах субординованого боргу” та 3212/2 “Боргові цінні папери, випущені банками у портфелі банку до погашення, які придбані на умовах субординованого боргу”;
- банком-боржником за балансовим рахунком 3660 “Субординований борг банку”.

Кошти, залучені на умовах субординованого боргу, враховуються до капіталу банку після отримання ним відповідного дозволу НБУ. Якщо кошти залучені на строк п'ять років, то сума субординованого боргу враховується до капіталу банку зі щорічним зменшенням їх розміру на 20% на кінець кожного року згідно з встановленим НБУ графіком. Якщо на умовах субординованого боргу кошти залучені на строк понад п'ять років, то банк може здійснювати часткове погашення субординованого боргу. Але не раніше, ніж через п'ять років від дати його залучення; а отримані кошти повинні враховуватися до капіталу банку в останні п'ять років дії угоди з урахуванням розміру амортизації від залишкової суми субординованого боргу, що обліковується на рахунок 3660 “Субординований борг банку”.

Територіальне управління НБУ здійснює контроль за виконанням банком-боржником умов угоди, бізнес-плану та за відсутністю заборгованості інвестора перед банком-боржником під час проведення планової перевірки. В разі порушення порядку залучення коштів на умовах субординованого боргу, порядку врахування їх до регулятивного капіталу банку або порядку погашення НБУ скасовує виданий дозвіл; в разі невиконання банком-боржником програми капіталізації, які він подав до дозволу, банк-боржник позбавляється права на отримання такого дозволу протягом одного року [6].

Субординовані зобов'язання є менш ризикованими порівняно з банківськими акціями, оскільки мають нижчий рівень дохідності. Тому для банків це є значно дешевшим джерелом поповнення власного капіталу, аніж проведення додаткової емісії акцій. Хоча дозвіл НБУ залучати кошти на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій ускладнює роботу банків з визначення прийняттого рівня дохідності емітованих боргових інструментів.

Доволі цікавою та неоднозначною, на нашу думку, є економічна сутність субординованого боргу. З цього приводу зауважимо, що відповідно до нормативних актів такі записи зараховуються до складу власного капіталу банку (додаткового) і збільшують відповідно розмір регулятивного капіталу та рівень його адекватності, беручи безпосередню участь у визначенні нормативу Н2. Хоча, з іншого боку, передбачається, що такі зобов'язання банку мають характер субординованих, тобто в разі банкруства банку вони є другорядними порівняно із зобов'язаннями перед вкладниками, але мають пріоритет перед виплатами акціонерам у разі встановлення їхньої черговості. Через це, враховуючи позиції фінансового обліку щодо такого типу банківських операцій, субординований борг зараховують до складу зобов'язань, які все ж потрібно буде повертати власникам. Погашаючи попередній борг за рахунок нової емісії боргових зобов'язань, банки можуть користуватися таким джерелом коштів необмежено довго. Ось чому, з огляду на достатньо тривалий час використання банком субординованого боргу та можливість обміну таких боргових цінних паперів на акції банку, його прирівнюють до власного капіталу банку.

У цьому контексті слід наголосити, що субординований борг (капітал) має двоїсту економічну природу: він є водночас і власним капіталом, і зобов'язаннями банку, що до де-

якої міри ускладнює визначення реального фінансового стану банку. З одного боку, важко зрозуміти, яким чином можна враховувати субординований борг у складі зобов'язань при розрахунках фінансового важеля та інших показників аналізу діяльності банку. З іншого боку, можливість зарахування субординованих зобов'язань до складу власного капіталу дає змогу банкам успішно формувати капітал, дотримуватись економічних нормативів регулювання їхньої діяльності щодо розмірів і достатності власного капіталу.

Вважаємо, що субординований борг доцільно прирівняти до стійких пасивів, які банк може враховувати як власний капітал, але за умови, що ці кошти ефективно використовуються в діяльності банку та приносять дохід, тобто залучений капітал на умовах субординованого боргу має постійно відтворюватися банком у процесі його діяльності, генеруючи йому стабільний прибуток. Лише за таких умов зарахування субординованого боргу до складу власного капіталу буде економічно виправданим і доцільним, приведе до реального збільшення власного капіталу та підвищення рівня його адекватності. Якщо ж банкові-боржнику не вдасться ефективно використати кошти, залучені на умовах субординованого боргу, то відсутнього ефекту щодо нарощення власного капіталу не буде, оскільки після закінчення строку використання таких коштів отримана сума має бути повернута кредитору, тобто вилучена з обороту банку, що, безперечно, призведе до зменшення власного капіталу та погіршення показників його достатності.

Зазначимо, що в розвинутих країнах субординовані зобов'язання становлять відносно невелику частку власного банківського капіталу, оскільки таким джерелом нарощення капіталу можуть користуватися великі за розміром банки, що мають високий рівень довіри в інвесторів. З невеликими банками через високі витрати та ризик неохоче спів-

працюють дилери та інвестори. Власний капітал майже кожного другого банку з сотні найбільших російських банків сформований за рахунок субординованого боргу [10].

Практичне використання субординованого боргу характеризується доволі незначною часткою в діяльності вітчизняного банківського сектору, але вважаємо за необхідне виокремити основні переваги залучення коштів на умовах субординованого боргу:

- можливість підвищення показника прибутковості на одну акцію банку, за умови перевищення доходів над процентними виплатами за його залучення;
- простота механізму застосування (порівняно з емісією акцій);
- віднесення сплати процентів за рахунок збільшення валових витрат;
- менший рівень ризику, що обумовлено нижчою дохідністю (порівняно з емісією акцій);
- можливість виконання обов'язкових нормативів адекватності капіталу;
- відсутність загрози втрати власниками контролю над банківською установою.

Водночас, до недоліків такого способу нарощення власного капіталу банками слід віднести наступне:

- недоступність для всіх банків, оскільки інвестори погодяться на такі вкладення власних коштів лише для великих банків, які користуються їх довірою й мають репутацію бездоганного позичальника на ринку;
- можливість зменшення фінансової стійкості банку та курсу його акцій (співвідношення власних і залучених коштів), що підвищує ризик.

Незважаючи на деякі недоліки поповнення власного капіталу за рахунок субординованих зобов'язань, для українських банків такий спосіб залишається досить привабливим. Як видно з табл. 1, упродовж 2000–2004 рр. субординований капітал банків збільшився у 2,7 рази, а за останній рік – на 36,8%. Аналізуючи показники структури, варто зазначити, що питома вага субординованого боргу в сукупному капіталі банків знижувалась щороку; починаючи з 2001 р., зменшилась також частка субординованого капіталу у власному та регулятивному капіталі банківських установ, що пояснюється повільнішим збільшенням останнього порівняно з динамікою власного та регулятивного капіталу.

Таблиця 1

Субординований капітал банків України у 2000–2004 рр.*

(млн. грн.)

Показники	1.01.2001	1.01.2002	1.01.2003	1.01.2004	1.01.2005
Сукупний капітал	37129,0	47591,0	63896,0	100234,0	134348,0
Власний капітал	6507,0	7915,0	9983,0	12882,0	18421,0
Регулятивний капітал	5148,0	8025,0	10099,0	13247,0	18188,0
Субординований борг	570,1	809,8	858,0	1126,0	1539,1
Питома вага субординованого капіталу у:					
– сукупному капіталі, %	1,5	1,7	1,3	1,1	1,1
– власному капіталі, %	8,7	10,2	8,6	8,7	8,4
– регулятивному капіталі, %	11,1	10,1	8,5	8,5	8,5
Темп зростання у відсотках до попереднього року:					
– сукупного капіталу, %	–	128,2	134,3	156,9	134,0
– власного капіталу, %	–	121,6	126,1	129,0	143,0
– регулятивного капіталу, %	–	155,9	125,8	131,4	137,3
– субординованого капіталу, %	–	142,0	105,9	131,2	136,8

* Складено на основі [11; 12]

Досить низька питома вага субординованих зобов'язань у власному капіталі банків (відповідно й у регулятивному капіталі) свідчить про те, що поповнення капітальної бази вітчизняних кредитних установ за рахунок залучення капіталу на умовах субординованого боргу відбувається повільними темпами. Не всі середні та малі банки здатні використовувати таке джерело поповнення власного капіталу, хоча в загальному темп зростання субординованого капіталу по банківській системі в 2005 р. становить 136,8%, що на 5,5% вище порівняно з минулим періодом, тобто банки значно активніше використовували таке джерело коштів для нарощення власного капіталу.

Враховуючи відсутність офіційної статистичної інформації про обсяги залученого субординованого боргу банками України у 2005–2008 рр., зазначимо лише, що з початку 2005 р. АПГБ “Аваль” отримав від Міжнародної Фінансової Корпорації (МФК) субординований кредит в розмірі 35 млн. дол. США, в тому числі кредит на суму 20 млн. дол. на 7 років за ставкою LIBOR плюс маржа 5,75%, який був інвестований у додатковий капітал банку, а основна частина субординованого кредиту – 15 млн. дол. США залучена на 5 років за ставкою LIBOR плюс маржа 3,5%, кошти якого були спрямовані на кредитування вітчизняних підприємств [13, 8]. В серпні 2005 р. підписана угода між АПГБ “Аваль” та МФК про надання кредиту в розмірі 50 млн. дол. США строком на 7 років на умовах субординованого боргу для інвестування в капітал другого рівня [14, 8].

Прокредитбанк отримав дозвіл від Комісії Національного банку України з питань нагляду і регулювання діяльності банків про зарахування 3,2 млн. дол. США від стратегічного акціонера Прокредит Холдингу (Німеччина) в капітал банку на умові субординованого боргу строком на 10 років; 29 січня 2010 р. банк “Фінанси і кредит”

завершив процес реєстрації в НБУ коштів у розмірі 12,5 млн. дол. США, залучених на умовах субординованого боргу від Bloonshine Limited, які за умов програми капіталізації будуть спрямовані на підвищення рівня ліквідності банку [11].

Як видно з рис. 2, у 2010 р. значно активізувалась діяльність банків щодо залучення субординованого капіталу: обсяг таких зобов'язань по банківській системі склав 36261,8 млн. грн., що на 17,3% більше, ніж в минулому році, що становить 26,3% порівняно з власним капіталом банків. Аналізуючи структуру залучень субординованого боргу за групами банків, зазначимо, що найбільшу частку в його загальному обсязі має група великих банків – 32,5%, (в 2009 р. найбільші банки були лідерами – 73,3%), дещо менша питома вага групи найбільших банків – 28,2% і значно меншою є участь груп середніх і малих банків – 19,8% та 12,6% відповідно.

Зазначимо також, що в січні 2011 р. з метою підтримки вітчизняних банків у посткризовий період і відновлення їх стабільної діяльності НБУ вніс зміни до Інструкції про регулювання діяльності банків в Україні, сутність яких полягає в тому, що банківські установи, які здійснюють свою діяльність менше одного року, зможуть залучати кошти на умовах субординованого боргу [17].

Таким чином, ефективний розвиток вітчизняної банківської системи неможливий без достатньої капітальної бази. Сьогодні українські банки мають можливість збільшувати свій власний капітал без зміни частки акціонерів тільки за рахунок субординованого боргу – капіталу нижнього 2-го рівня, який включає звичайні незабезпечені субординовані боргові інструменти з мінімальним початковим фіксованим терміном не менше п'яти років, а впродовж останніх п'яти років перед настанням терміну погашення та перед включенням до капіталу

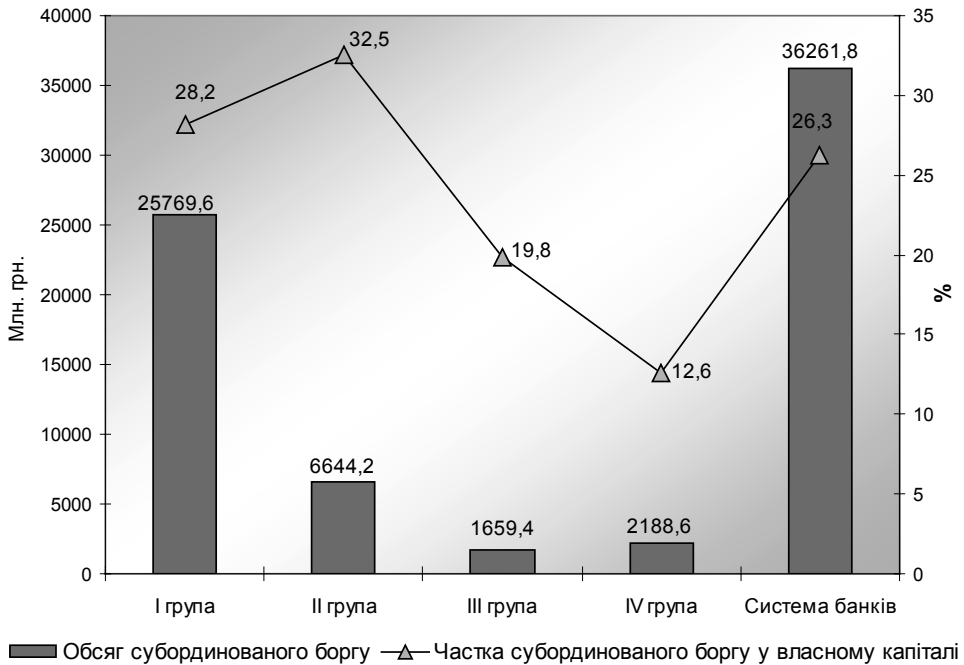

Рис. 2. Субординований борг банківської системи України станом на 1.01.2011 р. в розрізі груп банків*

* Складено на основі [16]

2-го рівня вони повинні дисконтуватися у розмірі 20% на рік. Субординований борг має двоїсту економічну природу: з одного боку, відповідно до правил фінансового обліку такого типу операцій, його слід включати до банківських зобов'язань, які будуть повернені кредитору, а з іншого боку, його вважають складовою власного капіталу при розрахунку нормативів капіталу, що може призвести до ускладнень визначення реального фінансового стану банку. Незважаючи на це, такий спосіб поповнення капіталу є досить популярним серед банківських установ (хоча і не для всіх доступним), дозволяє дотримуватись економічних нормативів регулювання діяльності банків щодо розмірів та адекватності власного капіталу, підвищувати прибутковість діяльності та знижувати її витратність. Запровадження гібридних інструментів капіталу позитивно вплине й на рейтинг українських банків

у майбутньому та продемонструє ринкам швидкий і високий рівень розвитку банків.

Реальна можливість Європейських банків збільшувати власний капітал за рахунок інструментів гібридного капіталу зумовлює необхідність швидкого законодавчого закріплення прав українських банків щодо можливості включення до капіталу 1-го і 2-го рівнів коштів, залучених шляхом емісії субординованих зобов'язань, які є достатньо ефективними з точки зору витрат і способу управління капіталом банку. Також потрібно вдосконалити систему банківського нагляду й оцінки власного капіталу взагалі, визначити умови та процедуру врахування гібридних інструментів у капіталі банків зокрема. Лише виконання вказаних передумов використання банками інструментів гібридного капіталу в поєднанні з розвитком фондового ринку дозволить підвищити капіталізацію банків і банківської системи України.

Література

1. *Международные стандарты финансовой отчетности 2005: издание на русском языке, (International Accounting Standards). Перевод полного официального текста МСФО действующих в ЕС по состоянию на 1 января 2005 года.* – М.: Аскери-АССА, 2005. – 1064 с.

2. *Гібридний капітал банку: світовий досвід, перспективи впровадження в Україні: Науково-аналітичні матеріали.* Вип. 13 / В. І. Міщенко, В. В. Крилова, В. В. Салтинський, О. Г. Приходько. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2009. – 180 с.

3. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework.* Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005 // www.bis.org.

4. Кротюк В., Куценко О. *Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою* // Вісник Національного банку України – 2006. – № 5. – С. 16–22.

5. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards / Basel Committee on Banking Supervision [Електронний ресурс] / 1988, update to April 1998.* – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf?noframes=1>

6. Інструкція “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні”, затв. постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua.

7. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи” № 1533-VI від 23.06.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua.

8. Зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України, затв. постановою Правління НБУ № 541 від 10.09.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua.

9. Постанова Правління Національного банку України “Про окремі питання діяльності банків” № 49 від 05.02.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – // www.bank.gov.ua

10. Маричев С. А. *Капитализация Российской банковской системы: проблемы и перспективы роста*// Деньги и кредит. – 2004. – № 11. – С. 44–50.

11. Банківський нагляд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – www.bank.gov.ua.

12. Структура активів, зобов'язань і власного капіталу банків України за станом на 01.01.2005 р. // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 3. – С. 48–63.

13. Кредиты//Банковские новости. – 2005. – 24 февраля. – С.8–9.

14. Кредиты украинских банков // Банковские новости. – 2005. – 16 августа. – С. 8.

15. Банковские новости // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2005. – № 6. – С. 2–4.

16. Структура активів, зобов'язань і власного капіталу банків України за станом на 01.01.2010 р. // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 3. – С. 49–71.

17. Постанова Правління Національного банку України “Про внесення змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні” № 564 від 22.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – // www.bank.gov.ua